

22

Mervi Takala

Osa-aikaeläketutkimus

Kyselyaineiston kuvaus

1997

ELÄKETURVAKESKUS
PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

Monisteita
Papers

Osa-aikaeläketutkimus

Kyselyaineiston kuvaus

Johdanto	3
Tutkimusjoukko ja kato	7
Toimiala	10
Ammatti	12
Työssä käyvä vai eläkeläinen	14
Terveystila	16
Mistä sai virikkeen osa-aikaeläkkeelle	19
Osa-aikaeläkkeelle siirtymisen syyt	20
Vaikeudet osa-aikaeläkkeen järjestämisessä	23
Työaikajärjestelyt	24
Taloudellinen tilanne	26
Harrastukset ja muut vapaa-aikaan liittyvät tehtävät	28
Muutokset elämässä osa-aikaeläkkeelle siirtymisen jälkeen ...	29
Yhteenveto	32
Kirjallisuus	33

Johdanto

Osa-aikaeläkelaki on ollut voimassa yksityisellä sektorilla kymmenen vuotta ja julkisella kahdeksan. Niin työntekijät kuin työnantajatkin suhtautuvat osa-aikaeläkkeeseen periaatteessa suopeasti, sen hyviä puolia on helppo luetella ja ongelmat näyttävät olevan vähäisiä. Tämä asenne ei kuitenkaan näy runsaana eläkkeelle siirtymisenä. Varsinkin lain voimassaolon alkuvuosina osa-aikaeläkettä haettiin vähän. Esimerkiksi vuonna 1988 siirtyi yksityisellä sektorilla 55-64-vuotiaita eläkkeelle yhteensä noin 28 000 henkeä. Heistä osa-aikaeläkkeelle siirtyi 57 henkeä (Työeläkejärjestelmän tilastollinen vuosikirja. Osa I, 1995).

Julkisella sektorilla osa-aikaeläkkeelle on siirrytty etenkin 90-luvun lama-vuosina enemmän kuin yksityisellä sektorilla. Vuoden 1995 lopussa osa-aikaeläkeläisiä oli koko maassa noin 5 500, joista noin 2 000 yksityisellä sektorilla. Vuoden 1997 kevääseen mennessä yksityisen sektorin osa-aikaeläkeläisten lukumäärä oli kasvanut 2 500 henkeen.

Taulukko 1 Osa-aikaeläkeläisten lukumäärä vuosina 1987-1995 (yksityinen sektori) ja vuosina 1989-1995 (julkinen sektori).

	Yksityinen	Julkinen	Kaikki*
1987	143		143
1988	172		172
1989	197	58	254
1990	216	212	427
1991	251	448	699
1992	281	932	1 213
1993	328	1 930	2 257
1994	1 288	3 189	4 467
1995	1 922	3 531	5 437

*Henkilön on mahdollista saada osa-aikaeläkettä sekä julkiselta että yksityiseltä sektorilta yhtäaikaan, siksi sarakkeet eivät ole yhteenlaskettavissa

Lähde: ETK:n tilastorekisterit

Yksityisellä sektorilla osa-aikaeläkeläisten lukumäärä alkoi kasvaa vasta vuonna 1994, jolloin eläkkeen saamisen ehtoja muutettiin. Alunperin laki koski vain 60-64-vuotiaita, mutta vuoden 1994 alusta alaikäraja laskettiin 58:aan vuoteen. Mutta vielä vuonna 1996 osa-aikaeläkeläisten osuus eläkkeeseen oikeutetun

ikäisistä (58-64 vuotiaat) työeläketurvaa kartuttaneesta väestöstä oli vain 0,7%, kun esimerkiksi työkyvyttömyyseläkeläisten osuus oli 38,3%. Koko ikäryhmän työeläketurvaa kartuttaneesta väestöstä 60% oli eläkkeellä.

Taulukko 2 58-64-vuotiaiden eläkkeensaajien osuus vastaavasta työeläketurvaa kartuttaneesta väestöstä vuoden 1996 lopussa eläkelajeittain, %

	Miehet	Naiset	Kaikki
Varsinainen vanhuuseläke	0,5	1,6	1,1
Varhennettu vanhuuseläke	2,7	3,0	2,8
Työkyvyttömyyseläke	27,1	21,8	24,5
Yksilöllinen varhaiseläke	13,5	14,1	13,8
Työttömyyseläke	12,0	12,8	12,4
Osa-aikaeläke	0,8	0,7	0,7
Maatalouden erityiseläke	3,7	5,4	4,5
Kaikki	60,3	59,3	59,8
Eläkkeensaajien lkm	96 652	91 514	188 166

Lähde: ETK:n tilastorekisterit

Osa-aikaeläkettä on haettu vähän ja siitä on myös varsin vähän keskusteltu Suomessa. Kansainvälinen keskustelu työn ja eläkkeen yhteensovittamisesta on sen sijaan vilkastunut viime vuosien aikana läntisissä teollisuusmaissa, ja tässä keskustelussa on usein viitattu Ruotsin ja Suomen osa-aikaeläkkeisiin (ks. esim. Delsen ja Reday-Mulvey 1996a). Osa-aikaeläkettä tai muuta vähittäistä eläkkeelle siirtymistä pidetään yhtenä mahdollisena ratkaisuna siihen taloudelliseen taakkaan, jonka varhainen eläkkeelle siirtyminen aiheuttaa. Ikääntyneiden työntekijöiden siirtyminen pois työelämästä on viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana koskettanut kaikkia teollistuneita maita, ja tässä mielessä ongelma on maille yhteinen.

Teollistuneet maat eroavat kuitenkin erässä tärkeässä suhteessa toisistaan. Niin Suomessa kuin muissakin maissa yhteisenä ongelmana on ennen muuta miesten työvoimaosuuden lasku. Naisten suhteen tilanne vaihtelee eri maissa, koska naisten työhön osallistuvuus vaihtelee maittain. Pohjoismaissa naiset ovat paljon kodin ulkopuolella työssä ja Suomessa erityisesti kokopäivätyössä.

Taulukko 3

lääkkäiden työntekijöiden työvoimaosuuksien muutos
1975-91 eräissä maissa, prosenttiyksikköä

	Miehet		Naiset	
	55-59v	60-64v	55-59v	60-64v
Alankomaat	-16,2	-41,5	+4,8	-2,9
Australia	-20,2	-22,7	+3,1	-1,0
Englanti	-18,1	-23,6	+0,2	-4,5
Espanja	-14,5	-25,6	-5,3	-4,4
Irlanti	..	-15,9	..	-0,8
Italia	..	-7,7	..	+1,4
Japani	+2,4	-6,2	+6,4	+2,6
Kanada	-14,2	-23,6	+8,5	-0,9
Norja	-5,3	-14,6	+13,4	+7,5
Portugali	-6,5	-19,6	+5,2	+0,8
Ranska	-17,1	-36,0	-0,7	-13,6
Ruotsi	-3,9	-9,4	+18,3	+15,8
Saksa	-12,5	-23,3	-2,0	-5,4
Suomi	-16,8	-27,1	-0,9	-8,1
USA	-5,4	-9,6	+7,3	+2,3

.. tietoa ei ole saatavissa

Lähde: OECD 1995

Yhtenä esteenä osa-aikaeläkkeen kehittymiselle Suomessa on pidetty osa-aikatyön vähäisyyttä, Esim. Ruotsin osa-aikaeläkkeen onnistumista on selitetty siten, että yritykset olivat tottuneet osa-aikatyön teettämiseen jo ennen lain voimaantuloa (Wadensjö 1996).

Useissa maissa osa-aikatyö on ollut erityisesti naisten tavallinen palkkatyön muoto. Suomessa osa-aikatyötä tekevien naisten osuus on alhainen, samaa luokkaa kuin Kreikassa ja Italiassa. Muissa Pohjoismaissa osa-aikatyössä on selvästi suurempi osa naisista kuin Suomessa.

Taulukko 4

Osa-aikatyön yleisyys eräissä maissa (osa-aikatyötä tekevien %-osuus kaikista ko. ikäisistä työllisistä) vuosina 1989-90

	Miehet			Naiset		
	55-59v	60-64v	Kaikki	55-59v	60-64v	Kaikki
Alankomaat	15	28	15	77	80	59
Australia	9	14	8	45	59	57
Belgia	2	3	2	24	30	26
Englanti	5	12	5	54	71	43
Irlanti	3	4	3	27	25	18
Italia	3	5	2	11	10	10
Japani	8	19	8	34	43	32
Kanada	4	8	2	27	34	27
Kreikka	2	3	2	8	10	11
Norja	7	10	8	59	57	48
Ranska	2	7	3	43	47	34
Ruotsi	6	31	7	46	61	41
Suomi	7	16	5	14	24	10
Tanska	3	18	10	45	60	38
USA	6	14	10	25	34	26

Lähde: OECD 1995

Iäkkäiden työntekijöiden osa-aikatyö on Suomessa hieman tavallisempaa kuin koko työvoiman osa-aikatyö. Viime vuosina siinä ei ole tapahtunut suuria muutoksia. 55-64-vuotiaiden osa-aikatyötä tekevien naisten työvoimaosuus on laskenut 80-luvun alusta kolmella prosenttiyksiköllä (vuonna 1993 15%) ja samanikäisten miesten osuus kasvanut parilla yksiköllä (vuonna 1993 12%) (Tilastokeskuksen työvoimatutkimus).

Ikääntyneet työntekijät työskentelevät yleensä Suomessa samoilla aloilla kuin muutkin Suomessa osa-aikatyötä tekevät (maa- ja metsätaloudessa, rahoitus- ja vakuutustoiminnassa, kaupassa, palveluksissa). Toisin sanoen Suomeen ei ole muodostunut mitään varttuneiden omia osa-aikatyömarkkinoita (Santamäki-Vuori 1990).

Osa-aikatyön määrässä ja rakenteessa ei ole tapahtunut paljoakaan muutoksia 90-luvun laman aikana, osa-aikainen työllisyys on määrällisesti hieman supistunut, mutta sen osuus on vähän noussut. Nuorien ja ikääntyneiden osa-aikatyö on hieman yleistynyt (Julkunen ja Nätti 1995).

Laman aikana osa-aikatyön luonne on kuitenkin selvästi muuttunut (emt.). Siitä on tullut aiempaa vastentahtoisempaa. Vielä 80-luvulla kasvoi niiden osuus, jotka halusivat kokopäivätyöstä osa-aikatyöhön. Erityisesti nuoremmat halusivat tilapäiseen osa-aikatyöhön, iäkkäämmät taas pysyvään (Voipio 1993, Työllisyys, työttömyys...1993). 90-luvulla niiden osuus, jotka ilmoittivat tekevänsä osa-

aikatyötä pakosta, koska eivät saa kokopäivätyötä, on kasvanut kuusinkertaiseksi (Julkunen ja Nätti 1995). Myös iäkkäillä työntekijöillä vaikeus saada kokopäivätyötä on tärkein syy osa-aikatyöhön, joskin osuus on vähän alhaisempi kuin 25-54-vuotiailla (Ikääntyvät työelämässä...).

Vastikään mietintönsä jättänyt ikääntyvien työllistymisedellytyksiä selvittänyt komitea (Ikääntyvät työelämässä...) suositteli osa-aikaeläkkeen käytön lisäämistä Suomessa. Meillähän vallitsee laaja yhteisymmärrys siitä, että lamasta ja työttömyydestä huolimatta on pyrittävä siihen, että ikääntyvät työntekijät ovat mahdollisimman kauan työelämässä. Tätä näkemystä voidaan perustella ensiksi taloudellisilla seikoilla. Työssä pysymistä tukemalla voidaan pienentää niin yritysten kuin valtiovallankin eläkekustannuksia. Toiseksi ikääntyneiden siirtyminen pois työelämästä merkitsee ammattitaidon ja kokemuksen tuhlausta. Ja kolmanneksi tulevat inhimilliset perustelut. Se tarkoittaa, että ennen kaikkea tulisi käyttää voimavaroja työkyvyttömyyden ennaltaehkäisyyn (ks. Sihto 1996).

Osa-aikaeläkkeen tai muun vähittäisen eläkkeelle siirtymisen etuja on perusteltu eurooppalaisessa keskustelussa samaan tapaan: se on paitsi kustannuksia säästävä ratkaisu, myös hyvin inhimillinen tapa siirtyä eläkkeelle, se lieventää "eläkeshokkia". Osa-aikaeläke vastaa joustavuuden ja yksilöllisyyden vaatimuksia työmarkkinoilla ja helpottaa työssä tarvittavien tietojen ja taitojen siirtämistä. (ks. esim. Delsen ja Reday-Mulvey 1996b)

Tutkimusjoukko ja kato

Tutkimusjoukon muodostavat kaikki ne henkilöt, jotka olivat osa-aikaeläkkeellä joulukuussa 1994 ja saivat osa-aikaeläkettä TEL:n tai YEL:n mukaan (poisluettuna ne, jotka täyttivät 65 vuotta joulukuussa). Ts. mukana ovat työsuhteessa olevat työntekijät ja yrittäjät. Lyhytaikaisissa työsuhteissa työskentelevät (LEL:n piiriin kuuluvat) ja maatalousyrittäjät (MYEL:n piiriin kuuluvat) eivät ole juurikaan siirtyneet osa-aikaeläkkeelle, joten heidät on jätetty pois aineistosta.

Tutkimusjoukon suuruus oli 1 262 henkeä, joista suomenkielisiä 1 131 ja ruotsinkielisiä 131 eli 10%. Lomakkeita palautettiin yhteensä 1 136 kappaletta. 11 lomaketta hylättiin joten lopulliseen aineistoon hyväksyttiin 1 125 lomaketta. Puuttuvia tietoja tai puutteellisia vastauksia ei ole pyritty lisäselvityksin täydentämään, ne yleensä näkyvät puuttuvana tietona jakaumissa. Ainoastaan jos tieto puuttui siitä oliko vastaaja palkansaaja vai yrittäjä, tieto etsittiin rekistereistä.

Lomakkeet lähetettiin talvella 1995 ja heti vastasi 75% joukosta. Yhden muistutuksen jälkeen vastausprosentti kohosi 89:een.

Taulukko 5 Tutkimusjoukko ja vastanneet

	Tutkimusjoukko		Vastannet		Vastausprosentti
	Lkm	%	Lkm	%	
Miehiä	676	54	588	52	87
Naisia	586	46	537	48	92
Yhteensä	1 262	100	1 125	100	89

Kun tutkimusjoukko kerättiin vuoden 1994 joulukuussa, oli suurin osa osa-aikaeläkkeistä ollut vain lyhyen aikaa voimassa. 85% kaikista silloin voimassa olleista osa-aikaeläkkeistä oli alkanut saman vuoden aikana. Tutkimusjoukko onkin painottunut nuorempiin ikäryhmiin: 60% vastaajista on 58-60 -vuotiaita. Naisten ja miesten ikäjakaumat ovat toistensa kaltaisia. Kato ei ole vinouttanut ikäjakaumaa.

Osa-aikaeläkeläisistä noin puolet asui Uudenmaan läänissä, Helsingissä joka neljäs. Uudenmaan, Turun ja Porin sekä Hämeen lääneissä asui kolme neljästä osa-aikaeläkeläisestä.

Joka kolmas osa-aikaeläkeläinen oli yrittäjä tai ammatinharjoittaja ja loput olivat palkansaajia. Yrittäjien osuus oli selvästi suurempi kuin Yel-vakuutettujen osuus keskimäärin. Osa-aikaeläkeläismiehistä yrittäjiä oli yli 40 prosenttia.

Taulukko 6 Osa-aikaeläkeläisten ammattiasema

	Miehet	Naiset	Kaikki
	%	%	%
Palkansaaja	59	82	70
Yrittäjä	41	18	30
Yhteensä	100	100	100
Lkm	588	537	1125

Haastatteluajankohtana 17 (2%) vastaajaa oli pitkäaikaisella sairauslomalla ja 9 (1%) työttömänä tai pakkolomalla.

Osa-aikaeläkeläisistä suurin osa oli naimisissa tai avoliitossa, miehistä yhdeksän kymmenestä ja naisista kuusi kymmenestä.

Taulukko 7

Osa-aikaeläkeläisten siviilisäätö

	Miehet %	Naiset %	Kaikki %
Naimaton	2	9	5
Naimisissa tai avoliitossa	89	66	78
Eronnut tai asumuserossa	5	14	9
Leski	3	12	7
Kaikki	100	100	100
Lkm	587	534	1121
Tieto puuttuu	1	3	4

Osa-aikaeläkkeellä olevien miesten puolisoista puolet oli vielä työssä joko palkansaajina tai yrittäjinä, 30% puolisoista oli eläkkeellä, 8% työttömänä ja saman verran kotia hoitamassa. Loput puolisoista oli muusta syystä poissa työelämästä. 75% niistä osa-aikaeläkeläismiesten puolisoista, jotka olivat eläkkeellä, oli siirtynyt eläkkeelle viiden viime vuoden aikana (1990-94 ja alkuvuosi 95).

Osa-aikaeläkkeellä olevien naisten osalta kuva on toisennäköinen: heidän puolisoistaan oli eläkkeellä kaksi kolmesta (69%) ja työelämässä vain joka neljäs (28%). Eläkkeellä olevista puolisoista 61% oli siirtynyt eläkkeelle viimeisen viiden vuoden aikana.

Keskimääräinen perhekoko osa-aikaeläkeläisten perheissä oli kaksi henkeä. Kahden hengen perheissä asui 76% miehistä ja 66% naisista. Naisista suurempi osuus asui yksin (27%) kuin miehistä (8% miehistä).

Vastaajat olivat olleet työssä varsin pitkään eli keskimäärin 40 vuotta, naiset 38 vuotta ja miehet 42 vuotta. Palkansaajien työvuosien keskiarvo oli 39 vuotta ja yrittäjien 42 vuotta. Mitä iäkkäämpi osa-aikaeläkeläinen oli, sitä enemmän työvuosia oli ehtinyt kertyä. Työurista pisimmät olivat kestäneet 50 vuotta ja lyhimmillään työura oli ennen osa-aikaeläkkeelle siirtymistä kestänyt kymmenisen vuotta.

Toimiala

Kaksi kolmesta tutkimusjoukkoon kuuluvasta oli TEL työntekijä ja loput olivat YEL yrittäjiä. Yrittäjien suhteellinen määrä osa-aikaeläkeläisistä on noussut ripeästi, 90-luvun alkuvuosina yrittäjiä oli noin 20% osa-aikaeläkeläisistä, nyt jo lähes 30%.

Osa-aikatyötä tehdään Suomessa kaupan, rahoitus- ja vakuutustoimen sekä muiden palvelusten toimialoilla hieman keskimääräistä enemmän. Teollisuudessa osa-aikatyön perinteet ovat verrattain heikot, ja osa-aikatyötä tekee vain hyvin pieni osa työllisistä. (Työvoimatilasto 1992). Kuitenkin osa-aikaeläkkeen edellyttämät työjärjestelyt ovat olleet mahdollisia, sillä osa-aikaeläkeläisistä 16% työskentelee teollisuudessa. Eri teollisuudenaloista eniten osa-aikaeläkeläisiä työskentelee metalliteollisuudessa sekä kustannukseen- ja painamiseen liittyvässä teollisuudessa.

Sekä tutkituista palkansaajista että yrittäjistä suurin ryhmä työskenteli tukku- ja vähittäiskaupan toimialalla, neljännes koko joukosta oli kaupan palveluksessa. Työntekijöistä toinen suuri ryhmä työskenteli rahoitus- ja vakuutustoiminnassa.

Kun verrataan osa-aikaeläkeläisten osuutta eri toimialoilla samanikäisten työllisten osuuteen eri toimialoilla, nähdään että osa-aikaeläkeläisiä työskenteli keskimääräistä vähemmän teollisuudessa ja keskimääräistä enemmän rahoitus- ja vakuutustoiminnassa.

Taulukko 8

Osa-aikaeläkeläisten jakautuminen eri toimialoille sukupuolen mukaan. Suluissa yksityisen sektorin 58-64 -vuotiaiden työllisten %-osuudet eri toimialoilla vuonna 1995

	Miehet		Naiset		Kaikki	
	%		%		%	
Maa- ja metsätalous	2	(5)	0	(2)	1	(4)
Teollisuus	26	(36)	11	(23)	19	(30)
Rakentaminen ja korjaus	14	(11)	3	(1)	9	(7)
Tukku- ja vähittäiskauppa	15	(13)	35	(28)	24	(20)
Rahoitus- ja vakuutustoiminta	7	(2)	17	(5)	12	(3)
Kuljetus, varastointi, tietoliikenne	13	(15)	6	(6)	10	(11)
Majoitus, ravitsemis- ja puhtaustoim.	3	(5)	8	(9)	5	(7)
Muut palvelut	19	(13)	20	(25)	19	(18)
Yhteensä	100	(100)	100	(100)	100	(100)
Lkm	583	(25600)	531	(20400)	1114	(46000)
Tieto puuttuu	5		6		11	

Niistä osa-aikaeläkeläisistä, jotka olivat palkansaajia, keskimääräistä useampi toimi kaupan alalla tai rahoitus- ja vakuutustoiminnassa. Teollisuudessa heidän suhteellinen osuutensa oli alhainen. Joka viides osa-aikaeläkkeellä ollut palkansaaja työskenteli teollisuudessa, kun samanikäisistä palkansaajista työskenteli 36% teollisuudessa Monet osa-aikaeläkkeellä olevat yrittäjät olivat erilaisia palveluita tuottavina yrittäjinä.

Taulukko 9

Osa-aikaeläkeläisten jakautuminen eri toimialoille ammattiaseman mukaan. Suluissa yksityisen sektorin 58-64 -vuotiaiden työllisten %-osuudet eri toimialoilla vuonna 1995.

	Palkansaajat		Yrittäjät	
	%		%	
Maa- ja metsätalous	1	(5)	1	(-)
Teollisuus	21	(35)	14	(16)
Rakentaminen ja korjaus	5	(4)	20	(15)
Tukku- ja vähittäiskauppa	25	(18)	22	(27)
Rahoitus- ja vakuutustoiminta	17	(5)	-	(-)
Kuljetus, varastointi, tietoliikenne	10	(8)	10	(18)
Majoitus, ravitsemis- ja puhtaustoiminta	6	(8)	4	(5)
Muut palvelut	15	(18)	30	(19)
Yhteensä	100	(100)	100	(100)
Lkm	781	(33100)	333	(12900)

- Ei tapauksia

Lähde (taulukot 8 ja 9): Tilastokeskuksen työvoimatutkimus 1995, julkaisematon taulukko. Maa- ja metsätalousyrittäjät on poistettu.

Osa-aikaeläkeläisistä 40% työskenteli yrityksissä, joissa oli alle 10 työntekijää. Seuraava suuri ryhmä osa-aikaeläkeläisiä (19%) työskenteli suuryrityksissä (yli 500 työntekijää).

Pieniä yrityksiä oli erityisesti seuraavilla toimialoilla: kiinteistö- ja vuokrauspalvelut (69% niistä yrityksistä, joissa osa-aikaeläkeläiset työskentelivät oli pieniä),

järjestötoiminta, virkistys- ym. palvelut (68%), moottoriajoneuvojen ym. korjauspalvelut (68%), rakentaminen (66%), tutkimus- ja tietojenkäsittely ym. palvelut (62%). Suurissa yrityksissä, eli niissä joissa työskenteli yli 500 henkeä, työskentelivät erityisesti rahoitus- ja vakuutustoiminnan alan osa-aikaeläkeläiset. Kaupan alalla, jossa työskenteli paljon osa-aikaeläkeläisiä, noin puolet työpaikoista oli alle 10 hengen työpaikkoja.

Taulukko 10 Toimipaikan koko niissä yrityksissä, joissa osa-aikaeläkeläiset työskentelivät

	Palkansaaja	Yrittäjä	Kaikki
	%	%	%
alle 10	22	84	40
10-19	12	7	11
20-49	13	4	11
50-99	10	3	8
100-199	7	0	5
200-499	10	1	7
500 tai yli	26	1	19
Kaikki	100	100	100
Lkm	780	316	1096
Tieto puuttuu	7	22	29

Ammatti

99% osa-aikaeläkeläisistä työskenteli samassa työpaikassa tai yrityksessä kuin ennen eläkkeelle siirtymistään, vain 11 henkeä oli vaihtanut työpaikkaa.

Ammattia vaihtaneita oli samoin kovin vähän, vain 3% kaikista eli 34 henkeä. He olivat useammin palkansaajia (32 henkeä) kuin yrittäjiä ja useammin miehiä kuin naisia (24 miestä, 10 naista). Tavallisinta on siis siirtyä osa-aikaeläkkeelle vähentämällä työpanosta omassa työssä.

Miesten ammateista tavallisin oli liikeyrityksen johtaja (esimerkiksi yrityksen toimitusjohtaja, tekninen, talous- tai hallintojohtaja tai henkilöstöhallinnon johtaja). Tähän ryhmään kuului 21% miehistä. Näistä miesjohtajista 52% oli yrittäjiä, loput palkansaajia. Tästä johtaja-yrittäjien ryhmästä suurin osa, lähes 70% toimi yrityksessä jossa oli alle 10 työntekijää. Muuten miesten ammatit olivat kovin monenlaisia, toista näin suurta ryhmää ei ollut.

Naisilla sen sijaan ammatit keskittyivät enemmän. Suurin ammattiryhmä oli myyjät ja myymäläkassat, joita oli myös viidennes kaikista. Varsin huomattava joukko naisista työskenteli perinteisesti naisvaltaisissa toimistotyön ammateissa, joskin kymmenen yleisimmän ammatin joukkoon mahtui kaksi terveydenhoitoalaankin liittyvää ammattia: farmaseutit ja hammaslääkärit.

Seuraavassa taulukossa esitetään kymmenen tavallisinta ammattia osa-aikaeläkkeellä olevilla miehillä ja naisilla. Luokitus on tehty Tilastokeskuksen ammattiluokituksen mukaisesti 3-numerotasolla. (Ammattiluokitus 1987).

Taulukko 11 Tavallisimmat ammatit osa-aikaeläkkeellä olevilla

	Lkm	Osuus kaikista
Miehet		
1) liikeyritysten johtajat	121	21%
2) rakennusinsinöörit ja -tekniikot	33	6%
3) tukku- tai vähittäiskauppiaat	33	6%
4) linja- ja henkilöauton kuljettajat	24	4%
5) myyjät, myymäläkassat	17	3%
6) koneinsinöörit ja -tekniikot	15	3%
7) kuorma-autonkuljettajat	14	2%
8) graafikot, muotoilijat ym.	13	2%
9) arkkitehdit	13	2%
10) postinkantajat ja -lajittelijat	11	2%
Naiset		
1) myyjät, myymäläkassat	103	20%
2) pankkitoimihenkilöt	69	13%
3) toimistotyöntekijät	52	10%
4) tilinpitohenkilökunta, palkanlaskijat	28	5%
5) tukku- ja vähittäiskauppiaat	20	4%
6) farmaseutit	19	4%
7) siivoojat	17	3%
8) liikeyritysten johtajat	16	3%
9) hammaslääkärit	13	3%
10) vakuutustoimihenkilöt	13	3%

Jos tarkastellaan pelkästään palkansaajia, miesten ryhmässä johtajien osuus laskee muutaman prosenttiyksikön (17%:iin), muut ryhmät ovat edelleen pienehköjä. Naisten ammattien lista säilyy likimain samanlaisena. Osa-aikaeläkkeellä olevista yrittäjämiehistä joka neljäs oli johtaja. Suurimmat ammattiryhmät naisyrittäjillä olivat kauppiaat, kampaajat ja erilaisissa toimisto- ja tilinpitotehtävissä työskentelevät.

Työssä käyvä vai eläkeläinen

Siihen kysymykseen, kokeeko osa-aikaeläkeläinen olevansa ensisijaisesti työssä oleva vai eläkeläinen, eivät kaikki osa-aikaeläkeläiset suinkaan suoraan osannet vastata. Parikymmentä prosenttia vastaajista epäröi vastauksensa kanssa joko vastaten epämääräisesti tuntevansa itsensä milloin miksikin tai jättäen kokonaan vastaamatta. Kuitenkin ne, jotka vastasivat kysymykseen hyvin yksimielisesti tunsivat itsensä työssä käyviksi (90% vastanneista). Vain joka kymmenes vastanneista kertoi tuntevansa itsensä eläkeläiseksi. Miesten ja naisten vastauksissa ei ollut eroa. Palkansaajien ja yrittäjien vastaukset olivat hyvin lähellä toisiaan, yhdeksän kymmenestä tunsivat itsensä työssä käyväksi.

Näkemys "osa-aikaeläkeläisen roolista" oli yhteydessä vastaajan terveydentilaan. Jos vastaajalla oli hyvä terveydentila ja työkyky, koki hän itsensä useammin työssä käyväksi kuin huonokuntoisempi osa-aikaeläkeläinen.

Taulukko 12 Osa-aikaeläkeläisen rooli, %

	Pitää itseään		Yht.
	työssä- käyvä	eläkeläisenä	
Hyvä terveydentila	93	7	100 (441)
Kohtalainen terveydentila	88	12	100 (327)
Huono terveydentila	76	24	100 (836)
Hyvä työkyky	93	7	100 (373)
Hieman alentunut työkyky	90	10	100 (327)
Selvästi alentunut työkyky	79	21	100 (119)
Halusi jatkaa kokopäivätyössä	90	10	100 (103)
Halusi osa-aikaeläkkeelle	93	7	100 (599)
Halusi kokonaan eläkkeelle	78	22	100 (190)
Kaikki	90	10	100 (905)

Se miten osa-aikaeläkeläinen näkee oman roolinsa työelämässä kuvastaa jossain määrin myös niitä toiveita joita vastaajilla oli suhteessa työssä jatkamiseen ja eläkkeelle siirtymiseen. Ne osa-aikaeläkeläiset jotka olisivat halunneet siirtyä kokonaan eläkkeelle tunsivat itsensä selvästi useammin eläkeläiseksi kuin ne, jotka olisivat halunneet jatkaa kokopäivätyössä tai ne, jotka halusivat siirtyä nimenomaan osa-aikaeläkkeelle.

Kaikista vastaajista 11% olisi halunnut jatkaa edelleen kokopäivätyössä ja 23% olisi halunnut siirtyä kokonaan eläkkeelle. Loput 66% vastaajista ilmoitti halunneensa nimenomaan osa-aikaeläkkeelle.

Lomakkeessa ei kysytty suoraan syytä siihen, miksi vastaaja oli joutunut toiveidensa vastaisesti siirtymään osa-aikaeläkkeelle. Ne vastaajat, joilla oli huono itsearvioitu terveydentila, olisivat muita enemmän halunneet kokoaikaiselle eläkkeelle. Tilanne oli samanlainen sekä naisilla että miehillä, niin palkansaajilla kuin yrittäjilläkin.

Taulukko 13 Toiveet työssä käymisen ja eläkkeelläolon suhteen, %

	Halusi jatkaa kokopäivätyössä	Halusi kokon. eläkkeelle	Halusi osa-aikaeläkkeelle	Yhteensä
Hyvä terveydentila	13	12	75	100 (518)
Kohtalainen terveydentila	9	30	61	100 (407)
Huono terveydentila	8	59	33	100 (93)
Kaikki	11	24	66	100 (1018)
Tieto puuttuu				(107)

Sekä palkansaajista että yrittäjistä noin joka kymmenes olisi halunnut jatkaa kokopäivätyössä. Siihen kysymykseen, miksi tämä ryhmä oli joutunut siirtymään osa-aikaeläkkeelle toiveidensa vastaisesti saa jonkinlaisia vihjeitä lomakkeiden vapaamuotoisista vastauksista. Näissä vastauksissa tulivat esiin talouden lama ja siitä johtuvat muutokset työpaikoilla, esim. tilausten väheneminen, erilaiset organisaatiouudistukset, henkilöstön vähentäminen.

Vastaajilta kysyttiin myös sitä mikä olisi heidän mielestään sopiva ikä siirtyä osa-aikaeläkkeelle, jos vanhuuseläkeikä on 65 vuotta. Vastausten keskiarvo oli 58 vuotta, eli osa-aikaeläkeläiset pitävät nykyistä alaikärajaa hyvänä ikänä aloittaa vähittäinen eläkkeelle siirtyminen. Ikätoive ei vaihdellut sukupuolen, ammatiaseman tai terveydentilan mukaan. Sitä vastoin mitä nuorempi vastaaja oli, sitä alhaisempi oli ikätoive: yli 60-vuotiaat olivat sitä mieltä että hyvä ikä siirtyä on 59 vuotta ja 58 -vuotiaat pitivät 56 vuoden ikää hyvänä.

Terveysdentila

Osa-aikaeläkeläiset arvioivat terveydentilansa varsin hyväksi, vain kymmenesosa kertoi terveydentilansa olevan huonon. Miesten ja naisten vastauksissa ei ollut eroa, ei myöskään palkansaajien ja yrittäjien. Siviilisäädyn mukaiset terveyserot olivat myöskin pienet, vaikka tarkastellaan miehiä ja naisia erikseen.

Taulukko 14 Osa-aikaeläkeläisten terveydentila, %

	Hyvä	Kohtal.	Huono	Kaikki	
Miehet	51	41	9	100	(531)
Naiset	51	39	10	100	(502)
Palkansaaja	51	40	10	100	(732)
Yrittäjä	52	41	8	100	(301)
Naimaton	56	31	13	100	(55)
Naimisissa	51	40	9	100	(806)
Eronnut	56	35	10	100	(95)
Leski	46	49	5	100	(74)
Kaikki	51	40	9	100	(1033)

Niillä vastaajilla, joilla oli huono terveydentila oli keskimäärin enemmän työvuosia takanaan kuin niillä joiden terveydentila oli hyvä. Erot olivat varsin selvät: "parhaimmassa" luokassa olevilla, eli niillä joilla oli erittäin hyvä terveys, työvuosia oli takana keskimäärin 39 ja "huonoimmassa" luokassa eli niillä joilla oli erittäin huono terveydentila työvuosia oli keskimäärin 43. Työkykyluokissa suunta oli aivan samanlainen: jos työkyky oli hyvä työvuosia oli takana keskimäärin 39, jos työkyky oli selvästi alentunut työvuosien keskimäärä oli 42.

Osa-aikaeläkkeelle siirtymisen jälkeen oli terveydentila muuttunut paremmaksi 15%:lla vastaajista, ennallaan terveydentila oli pysynyt 76%:lla ja huonontunut 9%:lla. Naiset arvioivat hieman miehiä useammin terveydentilansa parantuneen, miehillä se oli useammin säilynyt ennallaan. Palkansaajat raportoivat myös hieman yrittäjiä useammin terveydentilansa parantuneen eläkkeelle siirtymisen jälkeen.

Kun verrataan osa-aikaeläkeläisten itse arvioimaa terveydentilaa muihin samankäisiin, kuva siitä että osa-aikaeläkeläiset ovat varsin terveitä, saa vahvistusta. Osa-aikaeläkeläiset olivat kokopäivätyössä käyviin ikätoverihinsa nähden jopa hieman terveempiä, suunnilleen yhtä terveitä kuin työssä käyvät työn jatka-

miseen motivoituneet työhaluiset ikätoverinsa. Eläkkeelle haluavat työssäkäyvät olivat jo hieman huonompikuntoisia, ja varsin selvä ero muodostui työkyvyttömyys- tai yksilöllisellä varhaiseläkkeellä oleviin (työhaluiset/eläkehaluiset -erottelusta ks. esim. Gould ym. 1991).

Taulukko 15

Osa-aikaeläkeläisten itsearvioitu terveydentila verrattuna 58-64-vuotiaiden työkyvyttömyyseläkettä tai yksilöllistä varhaiseläkettä saavien ja työssä käyvien työhaluisten ja eläkehaluisten itsearvioituun terveydentilaan

Terveydentila	Osa-aikaeläke- keellä olevat %	Työssä*		Tk- tai Yve- eläkkeellä* %
		työhal. %	eläkehal. %	
Erittäin hyvä	12	13	7	.
Melko hyvä	39	46	24	3
Kohtalainen	40	35	47	53
Melko huono	8	5	21	38
Erittäin huono	1	1	1	6
Kaikki	100	100	100	100
Lkm	1 033	78	104	89

*) Aineisto kerätty vuonna 1993, julkaisematon tieto (Gould)

Vastaajia pyydettiin myös kertomaan, onko sairauslomien määrä eläkkeelle siirtymisen jälkeen vähentynyt, kasvanut vai pysynyt ennallaan. Vastaajat olivat selvästi tyytymättömiä annettuihin vaihtoehtoihin ja yli sata vastaajaa kirjoitti lomakkeelle ettei ollut koskaan pitänyt sairauslomia.

Sairauslomien määrä pysyi osa-aikaeläkkeelle siirtymisen jälkeen useimmiten ennallaan, mikäli sairauslomia oli ylipäänsä siihenkään asti ollut. Sairauslomat olivat useammalla vastaajalla vähentyneet kuin lisääntyneet. Tosin on yllättävää, että joka neljäs vastaaja ei osannut vastata tähän kysymykseen.

Miesten ja naisten välillä vastauksissa ei ollut paljoa eroa, naiset ilmoittivat hieman miehiä useammin sairauslomien vähentyneet. Palkansaajat kertoivat sairauslomien useammin vähentyneen kuin yrittäjät.

Selvimmät erot muodostuivatkin ymmärrettävästi terveydentilaltaan erilaisten ryhmien välille. Niistä joilla oli huono terveydentila joka kolmas kertoi sairauslomien määrän vain kasvaneen eläkkeelle siirtymisen jälkeen, Tästä ryhmästä pieni osa kertoi sairauspoissaolojen vähenemisestä.

Terveydentilaa mitattiin kysymällä nykyistä (haastatteluhetkistä) terveydentilaa, joten osalla vastaajista saattoi olla tapahtunut sellaisia muutoksia terveydentilassa, jotka esimerkiksi kasvattavat sairauslomien määrää riippumatta siitä miten pitkää tai lyhyttä työpäivää vastaaja tekee. Joten kysymykseen siitä miten osa-aikaeläkkeelle siirtyminen on vaikuttanut sairauslomien määrään, voidaan seuraavan taulukon avulla vastata vain suuntaa antavasti.

Taulukko 16 Sairauslomien määrien muutokset osa-aikaeläkkeelle siirtymisen jälkeen, %

	Sairauslomat					
	vähentyneet	kasvaneet	ennallaan	ei sair. lomina	kaikki	
Miehet	10	6	69	16	100	(432)
Naiset	14	5	65	16	100	(416)
Palkansaajat	15	4	66	15	100	(622)
Yrittäjät	4	8	70	18	100	(226)
Terveydentila						
Hyvä	7	1	70	22	100	(446)
Kohtalainen	18	5	67	10	100	(327)
Huono	12	29	52	7	100	(75)
Kaikki	12	5	67	16	100	(848)

Sairauslomien jakaumat on laskettu vain niistä vastaajista jotka osasivat arvioida sairauslomien muutoksia. "En osaa sanoa" -vastauksia antaneita ja tyhjiä oli yhteensä 24% kaikista.

Terveydentilan lisäksi pyydettiin vastaajia arvioimaan nykyistä työkykyään kolmiluokkaisella asteikolla: työkyky on selvästi alentunut, työkyky on hieman alentunut, työkyky on edelleen hyvä. 44% vastaajista arvioi työkykynsä olevan edelleen hyvän, 41% arvioi että työkyky oli hieman alentunut ja lopuilla 16%:lla työkyky oli selvästi alentunut. Miesten ja naisten välillä ei ollut eroa jakaumassa. Yrittäjät kertoivat hieman useammin kuin palkansaajat työkykynsä olleen alentunut, naisilla ero oli suurempi. Erot ammattiaseman mukaan olivat kuitenkin pieniä, vain muutamia prosenttiyksiköitä. Kaikista työkykyä ja terveydentilaa koskeviin kysymyksiin vastanneista reilu kolmannes oli sellaisia joilla oli sekä hyvä terveydentila että hyvä työkyky.

Jos rekisteritietojen pohjalta tarkastellaan koko aineistoa (1 262 henkeä), niin näistä 192 henkeä eli 15% osa-aikaeläkeläisistä oli hakenut ennen osa-aikaeläk-

keelle siirtymistään jotain muuta eläkettä ja hakemus oli tullut hylätyksi. 85% kaikista aineiston osa-aikaeläkeläisistä oli siis suoraan siirtynyt osa-aikaeläkkeelle (miehistä 86% ja naisista 84%). Sitkeitä kokoaikaisen eläkkeen hakijoita on ollut vähän, vain viitisenkymmentä nykyistä osa-aikaeläkeläistä oli hakenut useamman kerran jotain muuta eläkettä.

Taulukko 17 Osa-aikaeläkeläisten eläkehakemukset ja hylkäykset

Osa-aikaeläkkeelle suoraan	1070	85%
1 hylkäys > osa-aikaeläkkeelle	142	11%
2 hylkäystä > osa-aikaeläkkeelle	34	3%
3 hylkäystä > osa-aikaeläkkeelle	12	1%
4 hylkäystä > osa-aikaeläkkeelle	3	0%
6 hylkäystä > osa-aikaeläkkeelle	1	0%
Kaikki	1 262	100%

Lähde: ETK:n rekisterit

Hylätyistä hakemuksista kolme neljästä oli hakemuksia yksilölliselle varhaiseläkkeelle, 21% työkyvyttömyyseläkehakemuksia ja loput osaeläke- ja sukupolvenvaihdoseläkehakemuksia. Aineiston keräämisen jälkeen vuoden 1995 aikana siirtyi työkyvyttömyyseläkkeelle tai yksilölliselle varhaiseläkkeelle yhteensä 80 osa-aikaeläkeläistä.

Mistä sai virikkeen osa-aikaeläkkeelle

Osa-aikaeläkeläisiltä kysyttiin, mistä he saivat virikkeen osa-aikaeläkkeen hakemiseen. Tällä kysymyksellä tarkoitettiin, esim. oliko lukenut lehdestä asiasta, oliko joku kertonut tästä eläkemuodosta, oliko virike tullut kenties perheen sisäisissä keskusteluissa. Monet olivatkin ymmärtäneet kysymyksen juuri näin. Osa vastaajista ymmärsi kysymyksen kuitenkin siten että tässä kysyttiin sitä tekijää, joka oli saanut hakemaan eläkettä. Näistä vastaajista monet sanoivat lakimuutoksen 1994 olleen se tekijä, joka sai hakemaan eläkettä.

Kaikista vastaajista viidennes oli saanut virikkeen eläkejärjestelmän piiristä eli vakuutusyhtiöstä (esite, informaatiotilaisuus, virkailija, kirje), Eläketurvakeskuksesta tai Kelasta. Tällainen informaatio tuntui tavoittaneen miehet naisia

paremmin. Naisista runsas neljännes kertoi työnantajan olleen virikkeen antajana, miehistä selvästi harvempi. Terveystenhoitohenkilöstö oli yllättävän harvalle ollut virikkeen antajana. Sen sijaan perhe, sukulaiset ja ystävät olivat sekä miehille että naisille olleet yhtä usein virikkeenä eläkkeen hakemiseen, Joka kymmenes kertoi toisen osa-aikaeläkeläisen suositelleen osa-aikaeläkkeelle siirtymistä.

Taulukko 18 Mistä sai virikkeen osa-aikaeläkkeelle siirtymiseen, ko. vastauksen antaneiden %-osuus kaikista vastanneista

	Miehet	Naiset	Kaikki
Vakuutusyhtiö/ETK/Kela	25	18	21
Työnantaja	15	28	21
TV, radio, lehdet	13	11	12
Toinen osa-aikaeläkeläinen	10	9	9
Puoliso, sukulainen, ystävä	8	10	9
Lääkäri, terveydenhoitaja	2	3	2

Palkansaajien ja yrittäjien virikkeen antajat tietenkin vaihtelivat. Palkansaajilla kaikkein useimmin virikkeen antajana osa-aikaeläkkeelle oli työnantaja. Naisista joka kolmas kertoi virikkeen antajana olleen työnantajan, miehistä joka neljäs. Yrittäjät saivat virikkeensä pääasiallisesti muualta. Yrittäjille virike oli useimmin tullut eläkejärjestelmän taholta: eläkelaitoksista tai vakuutusyhtiöstä. Miesyrittäjät mainitsivat myös usein saaneensa virikkeen tiedotusvälineistä.

Osa-aikaeläkkeelle siirtymisen syyt

Kun vastaajilta tiedusteltiin osa-aikaeläkkeelle siirtymisen syytä, kaikkein tärkeimmäksi syyksi osoittautui annetuista vaihtoehdoista "pehmeä lasku eläkkeelle". Tämän vaihtoehdon valitsi joka viides vastaaja. Tämän vaihtoehdon suosiota saattaa selittää se, että osa-aikaeläkettä esitellään usein juuri näillä sanoilla korostaen sen pehmentävää vaikutusta "eläkkeelle siirtymisen shokkiin". Lähes yhtä usein vastaajat kertoivat tärkeimmän syyn olevan sen, että he olivat mielestään tehneet kokopäivätyötä riittävän kauan.

Eläkkeelle työntäviä tekijöitä, erityisesti huonoa terveydentilaa ja työn raskautta piti myös viidennes vastaajista tärkeimpinä tekijöinä. Naiset kertoivat työn ruumiillisen raskauden olleen tärkein syy selvästi miehiä useammin. Taloudellisen laman mainitsi tärkeimmäksi yhtä moni kuin huonon terveydentilan. Erittäin yrittäjät toivat laman merkityksen esille, heidän osuutensa oli kaksinker-

tainen palkansaajien osuuteen verrattuna. Tämän vastauksen merkitys korostuu sikäli, että sitä ei oltu annettu valmiiden vastausvaihtoehtojen joukossa.

Myös eläkkeelle houkuttelevia tekijöitä monet mainitsivat: 8% piti tärkeimpänä eläkkeelle siirtymisen syynä sitä, että halusi lisää aikaa perheelle ja harrastuksille, yhtä suuri osuus kertoi taloudellisten seikkojen olleen painavimmat eläkeratkaisua tehdessä ("osa-aikaeläke yhdessä palkan kanssa riittää toimeentuloon"). Naiset mainitsivat miehiä useammin myös puolison eläkkeellä olon.

Jos tarkastellaan vastauksia kysymykseen osa-aikaeläkkeen syistä ylipäänsä, nousevat taloudellisiin tekijöihin liittyvät syyt edellisten tekijöiden rinnalle keskeisiksi. Lähes 40% vastasi että yksi syy eläkkeelle hakeutumiseen oli, että osa-aikaeläke yhdessä palkan kanssa riittää toimeentuloon. 17% vastasi myös, että työssä käyntiin ei ole taloudellista pakkoa. Miehillä nämä olivat eläkkeelle siirtymisen syynä useammin kuin naisilla.

Naiset ja miesten välinen ero oli suuri myös siinä miten puolison eläkkeellä oloa tai mahdollista eläkkeelle siirtymistä arvioitiin suhteessa omaan eläkkeelle siirtymiseen. Joka neljäs nainen sanoi tämän olleen yhtenä eläkkeelle siirtymisen syynä. Miehillä osuus oli selvästi alhaisempi (14%). Niiden naisten osuus, jotka sanoivat työn ruumiillisen raskauden vaikuttaneen eläkkeelle hakeutumisessa, oli kaksinkertainen miehiin verrattuna.

Jos verrataan osa-aikaeläkkeellä olevien vastauksia yksilöllisellä varhaiseläkkeellä olevien vastauksiin, on vastauksissa havaittavissa aivan selvät erot (ks Gould ym 1991). Ensinnäkin Yve-eläkeläiset mainitsivat lähes yksinomaisesti eläkkeelle työntäviä tekijöitä: huono terveys oli aivan ylivoimaisesti tärkein tekijä, mutta myös työn raskaus, työssä tapahtuneet muutokset ja työn ongelmat olivat tärkeitä eläkkeelle hakeutumisen syitä. Eläkkeelle houkuttelevia tekijöitä he eivät juurikaan maininneet.

Taulukko 19 Osa-aikaeläkkeelle siirtymisen syyt, ko. tekijän mainin-
neiden %-osuus vastauksista

	Miehet	Naiset	Kaikki
Osa-aikaeläke on pehmeä lasku eläkkeelle	57	54	56
Oli tehnyt kokopäivätyötä riittävän pitkään	42	38	40
Osa-aikaeläke riittää toimeentuloon	49	35	37
Kokopäivätyö henkisesti raskasta	24	25	25
Enemmän aikaa perheelle ja harrastuksille	21	23	22
Puoliso eläkkeellä, jäämässä eläkkeelle	13	24	18
Ei taloudellista pakkoa työssä	21	14	17
Kokopäivätyö ruumiillisesti raskasta	11	22	16
Huono terveydentila	14	18	16
Osa-aikaeläke oli taloudellisesti houkutteleva	17	12	15
Taloudellinen lama	13	16	14
Työelämä muuttui liian nopeasti	8	9	8
Vanhoja työntekijöitä ei arvostettu	6	8	7
Eläkkeelle jääminen tulevaisuudessa vaikeutuu	6	6	6
Pelkäsi ansioitten ja eläkkeen laskevan	4	7	6
Kokopäivätyö ei enää huvittanut	5	5	5
Työttömyys tai työttömyyden pelko	4	2	3
Ihmissuhteet työpaikalla hankalia	2	4	3

Tietoja eläkkeelle siirtymisen syistä voidaan tiivistää faktorianalyysin avulla. Seuraavassa taulukossa esitetään neljän faktorin pääakseliratkaisu, jonka faktorilataukset on saatu varimax-rotatiolla.

Taulukko 20 Eläkkeelle siirtymisen syiden faktorit: neljän akselin varimax-rotatio

	faktori1	faktori2	faktori3	faktori4	kommuna- liteetti
Ei taloudellista pakkoa	0.67917	0.02585	-0.05867	-0.03008	0.466282
Ruumiill. raskas työ	0.02368	-0.09460	0.76977	0.11114	0.614415
Henkisesti raskas työ	0.15234	0.40087	0.54447	-0.09076	0.488589
Vaikeat ih.suht.työssä	-0.01939	0.70349	0.08380	-0.04497	0.504315
Nopea muutos työssä	0.13568	0.57648	0.09498	-0.07140	0.364860
Vanhuusel.pienenee	0.02580	0.03991	0.05221	0.77954	0.612662
Tehnyt riitt. pitkään	0.48743	-0.08443	0.35302	-0.02684	0.370061
Riittävä toimeentulo	0.67097	0.05297	0.03356	0.03953	0.455694
Ei arvostettu	-0.02865	0.71593	-0.05921	0.29617	0.604600
Terveydentila huono	-0.12718	0.15502	0.62063	0.03800	0.426827
Perhe ja harrastukset	0.62505	0.07960	0.06912	0.05111	0.404413
Taloudellisesti houkutt.	0.55210	0.02532	-0.15120	0.06442	0.332462
Tulev. vaikeaa	0.10543	-0.00066	0.03436	0.74188	0.562684
Pehmeä lasku	0.55962	0.0248	-0.02510	0.04955	0.316879
ominaisarvot	2.3476	1.7324	1.2461	1.1986	
selitysaste (%kokonais- vaihtelusta)	16,8	12,4	8,9	8,6	46,7

Tämän analyysin tuloksena voidaan erottaa neljä erilaista ryhmää jotka kuvaavat osa-aikaeläkkeelle siirtymisen syitä. Ensimmäinen faktori voidaan tulkita hyväosaisten faktoriksi, koska taloudellinen turvallisuus, perhe-elämä, pehmeä lasku eläkkeelle ja pitkäksi koettu työura saavat sillä korkeimmat lataukset. Toista faktoria voi kuvata stressattujen faktoriksi, koska sillä latautuvat vaikeat ihmissuhteet työssä, työelämän nopea muutos ja vanhojen työntekijöiden arvostuksen puute. Kolmas faktori kuvaa sairaiden ja uupuneiden ryhmää. Heillä on huono terveydentila ja he kokevat työnsä henkisesti ja ruumiillisesti raskaaksi. Neljännelle faktorille latautuvat ansioiden laskun ja eläkkeen alenemisen pelko ja pelko siitä että eläkkeelle siirtyminen tulevaisuudessa vaikeutuu ja eläke-edut heikkenevät. Tätä faktoria voi kutsua pessimistien faktoriksi.

Vaikeudet osa-aikatyön järjestämisessä

94% kaikista osa-aikaeläkkeelle siirtyneistä kertoi, että osa-aikatyön järjestäminen oli ollut helppoa. Miehillä oli ollut vaikeuksia kahdeksalla prosentilla ja naisilla neljällä prosentilla. Yrittäjät mainitsivat hieman useammin vaikeuksista kuin palkansaajat, ero ei kuitenkaan ollut suuri. Ne jotka halusivat nimenomaan siirtyä osa-aikaeläkkeelle mainitsivat osa-aikatyön järjestämisen olleen helpompaa kuin ne, jotka olisivat halunneet jatkaa kokopäivätyössä tai siirtyä kokonaan eläkkeelle. Työpaikan koolla ei ollut suurta merkitystä, kuitenkin suuryrityksissä työskentelevillä oli ollut hieman vähemmän ongelmia kuin pienyrityksissä työskentelevillä. Hieman keskimääräistä vähemmän oli vaikeuksia teollisuudesta, kaupasta tai rahoitus- ja vakuutusosalta osa-aikaeläkkeelle siirtyneillä.

Vapaamuotoisissa vastauksissa osa-aikaeläkeläiset kertoivat näistä vaikeuksista. Jotkut kertoivat olleensa työpaikkansa ensimmäiset osa-aikatyötä järjestämässä, ja siksi "työnantajaa oli vaikea saada vakuuttumaan aikeistani, olinhan meillä ennakkotapaus" (nainen, 59 vuotta, myyjä). Myös erilaiset projektityöt sopivat huonosti joidenkin vastaajien mielestä lyhennetyllä työajalla tehtäväksi. Yrittäjillä oli ongelmia asiakassuhteiden lopettamisen kanssa (esim. hammaslääkärit) mutta myös "koska asiakkaiden tulee saada palvelua silloin kun he tarvitsevat eikä se sovellu määrättyihin työtunteihin" (nainen, 58 vuotta, kampaaja).

Osa-aikatyön järjestämisen ongelmat olivat vähäisiä, mutta hieman enemmän vastaajilla oli ollut ennakoimattomia vaikeuksia osa-aikatyön sujumisessa. Lomakkeessa kysyttiin, oliko osa-aikaeläkeaikana ilmennyt työssä sellaisia asioita, joita ei etukäteen osattu odottaa. Ja jos näitä asioita oli, mitä ne olivat.

12% vastasi, että yllättäviä asioita oli ilmennyt. Miehet ja naiset olivat joutuneet yllättävien asioiden eteen lähestulkoon yhtä usein, mutta palkansaajien ja yrittäjien välillä oli selvä ero. Palkansaajista 15% mutta yrittäjistä vain 5% totesi näitä asioita ilmenneen. Niitä henkilöitä, joilla oli ollut vaikeuksia osa-aikatyön järjestämisessä ja joilla oli sitten vielä ilmennyt ongelmia jatkossakin ei onneksi ollut kovin monta, vain 17 henkeä.

Kaikkein eniten näitä odottamattomia asioita ilmeni rahoitus- ja vakuutusosalalla, siellä työskentelevistä 17% kertoi näistä, kun keskiarvo oli 12%. Suhteellisesti ottaen vähiten ongelmia oli rakentamisen ja korjaamisen aloilla.

Osa-aikaeläkeläiset kertoivat useimmin tällaisen odottamattoman asian liittyneen ajanpuutteeseen ja siihen että työt ruuhkautuvat. Vastauksista neljäsosa kosketteli tätä aihetta. Muita ongelmia tuottivat se, että työajoista ei oltu etukäteen sovittu riittävän selkeästi tai että tehtävien jaosta ei oltu etukäteen sovittu tarkasti. Reilu kymmenes kertoi, että uusien asioiden seuraaminen ja omaksuminen vaikeutuu, kun on vain osan ajasta paikalla.

Työaikajärjestelyt

Työajan järjestelyistä kysyttiin vastaajilta avokysymyksenä, ohjeita annettiin vain sen verran että pyydettiin mainitsemaan esimerkiksi monenako päivänä viikossa tekee työtä, montako tuntia päivässä ja kuinka monen viikon jaksoissa. Vastusten kirjo oli todella laaja, epämääräisiä vastauksia oli melko paljon, mutta kysymykseen jätti vastaamatta kuitenkin vain parikymmentä osa-aikaeläkeläistä. Työajat on luokiteltu neljään luokkaan, jotka on järjestetty laskevasti työajan epämääräisyyden mukaan A ja B -luokkiin kuuluvat periaatteessa säännöllisimmät työajat ja D-luokkaan epämääräisimmät työajat.

Taulukko 21 Osa-aikaeläkeläisten työajan järjestelytapa

	Miehet %	Naiset %	Palkans. %	Yrittäjä %	Kaikki %
A) Työtä joka viikko, 2-6 päivänä säännöllisesti	56	62	57	62	59
B) 1-6 viikkoa töissä, 1-6 viikkoa vapaalla	12	12	16	2	12
C) Viikko-, kuukausi tai vuosi- työaika sovittu, työtä vaihtelevasti	15	17	19	8	16
D) Epäsäännöllinen, vaihteleva työaika, työtilanteen mukaan	18	9	8	28	14
Yht.	100	100	100	100	100
Lkm	575	526	764	323	1101

Kaksi kolmesta osa-aikaeläkeläisestä työskenteli säännöllisesti viikottain (kohta A). Työtä tehtiin joko 2-3 kokopäivää tai esimerkiksi viisi puolta päivää viikossa. Tässä ryhmässä pitempiä taukoja työnteossa olivat normaalit vuosilomat. Niistä, jotka työskentelevät jatkuvasti joka viikko kolmasosa teki työtä joka arkipäivä eli viitenä päivänä viikossa.

12% osa-aikaeläkeläisistä oli jaksotellut työnsä viikon periodeihin (kohta B). Tämä työajan järjestämisen tapa oli myös periaatteessa säännölliseksi sovittu. Tavallisin tapa oli tehdä kaksi viikkoa töitä ja levätä sitten kaksi viikkoa. Mutta joillain osa-aikaeläkeläisillä oli jopa kuuden viikon jaksotuksia (kuusi viikkoa

täyttä työpäivää, sitten kuuden viikon loma). Tällainen työajan järjestely oli tavallisempaa palkansaajilla kuin yrittäjillä.

16% osa-aikaeläkeläisistä oli sopinut työn tekemisestä siten että joko viikko-työaika (noin 15-25 tuntia viikossa), kuukausityöaika (noin 80 tuntia kuukaudessa) tai jopa vuosityöaika oli etukäteen sovittu ja sitten työtä tehtiin vaihtelevasti (kohta C). Tällainen työajan sopiminen muistuttaa jonkinlaista päivystystai ruuhkatyötä, työt voidaan tehdä hyvinkin lyhyessä ajassa. Työnantajalla lienee varsin suuri vaikutusmahdollisuus siihen miten päivystysluonteinen työaika käytetään. Myös tällainen työajan järjestely oli tavallisempaa palkansaajien kuin yrittäjien keskuudessa.

Neljäs ryhmä, 14% osa-aikaeläkeläisistä (kohta D), teki työtä hyvin epämääräisen sopimuksen varassa: vastaajat kertoivat, että työtä tehtiin epäsäännöllisesti, työtä tehtiin kun sitä oli tai työtä tehtiin talvella enemmän ja kesällä vähemmän. Yrittäjät työskentelivät selvästi palkansaajia enemmän tällaisen epämääräisen työajan puitteissa. Pienissä työpaikoissa (alle 10 henkeä työssä) epämääräiset työajat olivat myös tavallisempia kuin suuremmissa työpaikoissa.

Ne osa-aikaeläkeläiset, joille osa-aikatyön järjestäminen ei ollut ollut helppoa, useampi teki työtä epämääräisesti sovitun työajan puitteissa (C+D) kuin ne joille osa-aikatyön järjestämisessä ei ollut vaikeuksia (41% vs. 28%).

Kaikkein epämääräisin työaika oli rakentamisen ja korjauksen toimialalla, jossa täysin epämääräisiä työaikoja noudatettiin kaksi kertaa keskimääräistä useammin. Mutta jos lasketaan yhteen ryhmät C ja D, jossa ovat mukana myös vähemmän epämääräiset mutta löyhemmin sopimuksenvaraiset työaikajärjestelyt, niin yli keskiarvon meneviä osuuksia oli myös kuljetuksen ja tietoliikenteen alalla sekä rahoitus- ja vakuutusosalalla.

Kun tarkastellaan työaika eri toimialoilla erikseen miehillä ja naisilla, niin miehillä lukumääräisesti suurimmalla toimialalla eli teollisuudessa kaksi kolmasosaa (=keskiarvo) miehistä teki teollisuudessa töitä joka viikko, ja epämääräinen työaika oli 29%:lla. Erityisen paljon epämääräistä työaika oli miehillä rakennuksen ja korjauksen aloilla (43% teki työtä epämääräisesti määritellyn työajan puitteissa).

Taulukko 22 Työaikajärjestely eri toimialoilla, %

Työaikajärjestely	A*	B*	C*	D*	Yht.
Teollisuus	57	16	14	13	100 (168)
Kauppa	67	8	16	10	100 (264)
Kuljetus ja tietol.	33	32	19	16	100 (108)
Rahoitus- ja vakuutus	52	16	31	2	100 (134)
Maj.rav.puhtaust.	64	9	12	15	100 (59)
Rakennus ja korjaus	62	2	9	27	100 (96)
Muut palvelut	66	7	10	17	100 (208)
Muu	46	21	15	19	100 (48)
Kaikki.	59	12	16	14	100(1085)

* ks. talukko 21

Naisten suurin ryhmä työskenteli kaupan alalla. Siellä tehtiin säännöllisesti viikottain työtä vähän keskimääräistä enemmän eli lähes 70% naisista työskenteli melko säännöllisen työajan puitteissa. Työaika oli täysin epämääräinen (D) keskimääräistä harvemmin. Toinen suuri ryhmä naisista toimi rahoitus- ja vakuutusosalalla. Noin puolet heistä työskenteli viikottain sovitun työajan puitteissa. Rahoitus- ja vakuutussektorilla työskentelevistä osa-aikaeläkkeellä olevista naisista verrattuna kaikilla toimialoilla työskenteleviin naisiin oli ruuhkatyössä kaksinkertainen osuus, eli heillä työaika oli sovittu vain pitemmälle jaksolle.

Taloudellinen tilanne

Osa-aikaeläkeläiset arvioivat bruttotulojensa alentuneen eläkkeelle siirtymisen jälkeen keskimäärin 3 100 markkaa ja nettotulojensa 1 600 markkaa. Vastauksessa pyydettiin ilmoittamaan kuinka paljon vastaajan nykyiset ansiot ja osa-aikaeläke yhteensä olivat pienemmät kuin entiset kokopäivätyössä saadut ansiot. Tulojen alenemaa koskevaan kysymykseen jätti vastaamatta 25% osa-aikaeläkeläisistä.

Taulukko 23 Itsearvioitu tulojen alenema, mk

	Miehet		Naiset		Kaikki	
	Brutto	Netto	Brutto	Netto	Brutto	Netto
Palkansaaja	3738	1771	1897	1036	2722	1360
Yrittäjä	4544	2653	3652	2057	4330	2517
Kaikki	4020	2047	2109	1135	3108	1599

Sekä palkansaajamiehillä että naisilla bruttotulon aleneman minimi oli 0 markkaa ja maksimi 21 000 markkaa ja nettotulojen aleneman maksimi oli 18 000 markkaa. Yrittäjien tulojen alenema oli joka ryhmässä suurempi kuin palkansaajien.

Vuoden 1994 lopussa voimassa olleiden osa-aikaeläkkeiden keskieläke oli 3 157 markkaa kuukaudessa, naisten keskieläke oli 2 265 markkaa ja miesten 3 935 markkaa (Työeläkejärjestelmän...1995).

Taloudellisesti arvioi tulevansa hyvin toimeen 19% vastaajista, 66% piti toimeentuloansa kohtalaisena ja huonona 16%, joista erittäin huonona 2%.

Taulukko 24 Osa-aikaeläkeläisten arvio taloudellisesta toimeentulosta, %

	Taloudellinen toimeentulo			
	Hyvä	Kohtalainen	Huono	Yht.
Miehet	21	63	15	100 (579)
Naiset	16	69	15	100 (528)
Palkansaaja	20	68	12	100 (776)
Yrittäjä	16	61	23	100 (331)
Terveystila				
Hyvä	27	63	10	100 (522)
Kohtalainen	10	74	16	100 (406)
Huono	5	55	39	100 (94)
Naimaton	12	63	25	100 (57)
Naimisissa	21	65	14	100 (862)
Leski	5	71	25	100 (105)
Eronnut	22	71	8	100 (79)
Kaikki	19	66	15	100(1107)

Eri ryhmien välillä oli arviossa taloudellisesta tilanteesta joitakin eroja. Yrittäjistä lähes kaksinkertainen osuus palkansaajiin nähden arvioi taloudellisen tilanteensa huonoksi. Vastaajan terveydentilan mukaan erot olivat myös melko suuria: niistä vastaajista joilla oli huono terveydentila, oli 39%:lla myös huono taloudellinen tilanne, kun niillä joilla oli hyvä terveys vain joka kymmenes sanoi taloudellisen tilanteen olevan huonon. Naimattomat ja lesket raportoivat huonosta toimeentulosta selvästi keskimääräistä useammin. Kaikki yksinäiset eivät kuitenkaan olleet huonosti toimeentulevia: eronneilla oli yhtä usein hyväksi arvioitu toimeentulo kuin naimisissa olevilla. Joka viides näihin ryhmiin kuuluvista arvioi toimeentulonsa hyväksi.

Harrastukset ja muut vapaa-aikaan liittyvät tehtävät

Osa-aikaeläkkeelle siirtyminen merkitsee tietysti lisääntyneitä vapaa-aikaa. Sitä, oliko tämän vapaa-ajan käytöstä olemassa jo valmiita suunnitelmia haluttiin tietää kysymällä osa-aikaeläkeläisiltä heidän harrastuksistaan ja tehtävistään työn ulkopuolella sekä sitä olivatko nämä harrastukset tai tehtävät vaikuttaneet päätökseen siirtyä eläkkeelle. Vastaajille annettiin ohjeeksi esimerkkejä siitä, minkälaisia tehtäviä kysymyksellä tarkoitettiin: esimerkiksi lastenlasten hakemista koulusta, naapurin auttamista, perheenjäsenen tai omaisen hoitamista tai muuta vapaaehtoistyötä. Kysymykseen siitä onko vastaajalla jokin harrastus tai tehtävä 44% vastasi myönteisesti (miehet 43% ja naiset 44%).

Useimmin mainittu harrastus oli liikunta, urheilu tai ulkoilu, sen mainitsi 29% niistä jotka ylipäänsä jotain harrastivat. Miehet mainitsivat sen naisia selvästi useammin ja yrittäjät useammin kuin palkansaajat. Myös erilaiset lastenlapsiin liittyvät puuhut olivat tavallisia, lastenlapsia saatettiin hakea koulusta, lasten hoidossa autettiin tai vain vietettiin aikaa lastenlasten seurassa. Tästä mahdollisuudesta monet vastaajat kertoivat olevansa tyytyväisiä. Joka viides vastanneista hoiti joko puolisoaan tai jotain muuta omaista, usein omia vanhempiaan.

Yhdistystoimintaan osallistuivat miehet ja naiset yhtä paljon, mutta työnkaltaiset tehtävät (esim. vapaa-ajalla tapahtuva konsultointi, isännöinti) olivat tavallisia miesten keskuudessa.

Taulukko 25

Osa-aikaeläkeläisten harrastukset ja tehtävät vapaa-ajalla, ko. harrastuksen maininneiden %-osuus vastanneista

	Miehet	Naiset	Palkans.	Yrittäjä	Kaikki
Liikunta, urheilu, ulkoilu	37	20	27	35	29
Lastenlapset	20	33	26	25	26
Yhdistystoiminta	17	17	18	15	17
Omaisen hoito (ei puoliso)	6	27	16	16	16
Lukeminen, opiskelu	12	11	12	12	12
Puutarha, mökkeily	14	5	11	9	10
Käsityöt, nikkarointi	9	10	11	7	9
Työnkaltaiset tehtävät	12	4	8	7	8
Muu hoitotyö	4	8	6	6	6
Puolison hoito	3	4	3	4	3
Muu	4	1	3	2	3
Vastanneiden lkm	251	223	337	137	474

Niistä vastaajista, joilla oli jokin harrastus, joka kolmas kertoi sen vaikuttaneen eläkkeelle siirtymispäätökseen. Miesten ja naisten välillä ei ollut eroa. Yrittäjien eläkkeelle siirtymiseen eivät harrastukset ja työn ulkopuoliset tehtävät vaikuttaneet ihan yhtä usein kuin palkansaajilla.

Taulukko 26

Harrastusten vaikutus osa-aikaeläkkeelle siirtymiseen, %

	Vaikutti	Ei vaikuttanut	Yhteensä	
Miehet	35	65	100	(247)
Naiset	35	65	100	(223)
Palkansaaja	37	63	100	(335)
Yrittäjä	28	72	100	(135)
Kaikki	35	65	100	(470)

Kaikkein selvimmin vaikutti eläkkeen hakemiseen, jos vastaaja hoiti puolisoaan. Tällöin lähes kaikki sanoivat sen vaikuttaneen, tosin näitä vastaajia oli lukumääräisesti vähän. Niistä jotka sanoivat harrastavansa lukemista ja opiskelua kertoi joka toinen sen vaikuttaneen eläkkeelle hakeutumiseen. Jos vastaaja oli mukana yhdistystoiminnassa tai vapaaehtoisessa hoitotyössä, oli sillä varsin vähän vaikutusta päätökseen eläkkeelle hakeutumisesta.

Muutokset elämässä osa-aikaeläkkeelle siirtymisen jälkeen

Puolet vastaajista kertoi mielialansa parantuneen osa-aikaeläkkeelle siirtymisen jälkeen ja läheisissä ihmissuhteissa lähes kolmannes sanoi tapahtuneen myönteistä kehitystä. Ihmissuhteet työpaikalla sen sijaan olivat pysyneet lähes ennallaan. Selvää huononemista oli tapahtunut taloudellisessa toimeentulossa.

Mitään erityisen suuria eroja tapahtumissa ei ollut eri ryhmien välillä. Yrittäjien taloudellinen tilanne oli hieman useammin parantunut kuin palkansaajien. Naisilla oli tapahtunut keskimääräistä hieman useammin terveydentilan kohonemista, samoin palkansaajilla useammin kuin yrittäjillä. Erityisesti palkansaajilla oli mielialassa tapahtunut kohentumista.

Taulukko 27

Muutokset osa-aikaeläkkeelle siirtymisen jälkeen, %

	Muuttunut paremmaksi	Pysynyt ennallaan	Muuttunut huonommaksi	Yhteensä
Taloudellinen toimeentulo				
Miehet	2	47	51	100 (533)
Naiset	1	52	47	100 (462)
Palkansaaja	1	49	50	100 (716)
Yrittäjä	5	49	46	100 (279)
Kaikki	2	49	49	100 (995)
Terveydentila				
Miehet	12	80	8	100 (533)
Naiset	18	74	8	100 (462)
Palkansaaja	17	76	8	100 (716)
Yrittäjä	10	81	9	100 (279)
Kaikki	15	77	8	100 (995)
Mieliala				
Miehet	47	46	7	100 (533)
Naiset	50	47	4	100 (462)
Palkansaaja	53	42	5	100 (716)
Yrittäjä	38	57	5	100 (279)
Kaikki	48	46	5	100 (995)
Ihmissuhteet työpaikalla				
Miehet	9	87	4	100 (533)
Naiset	9	88	3	100 (462)
Palkansaaja	9	87	5	100 (716)
Yrittäjä	10	89	2	100 (279)
Kaikki	9	87	4	100 (995)
Suhteet läheisiin				
Miehet	29	69	2	100 (533)
Naiset	30	70	0	100 (462)
Palkansaaja	31	68	1	100 (716)
Yrittäjä	24	70	1	100 (279)
Kaikki	29	70	1	100 (995)

Niistä vastaajista jotka vastasivat kysymykseen, mikä oli suurin muutos osa-aikaeläkkeelle siirtymisen jälkeen 41% vastasi sen olleen vapaa-ajan lisääntymisen. Vastaus voi tuntua itsestään selvyydeltä, kun työaika sentään vähenee suunnilleen puoleen, mutta ilmeisesti oman ajan lisääntyminen on eläkeläisten

elämässä niin merkittävä kokemus, että siitä haluttiin mainita. Tähän kysymykseen jätti vastaamatta joka kymmenes, jotkut heistä mainitsivat olleensa niin vähän aikaa osa-aikaeläkkeellä, että kokemuksista ei ole mieltä kirjoittaa. Palkansaajat korostivat lisääntyneen vapaa-ajan merkitystä yrittäjiä enemmän, myös naisille lisääntynyt vapaa-aika oli hieman useammin maininnan arvoinen kuin miehille.

Erityisesti harrastuksia varten lisääntyneen ajan mainitsi joka viides olleen suurin muutos eläkkeelle siirtymisen jälkeen. Harrastajien osuus oli kaikissa ryhmissä suunnilleen yhtä korkea.

Taulukko 28

Suurin muutos elämässä osa-aikaeläkkeelle siirtymisen yhteydessä. Ko. muutoksen maininneiden %-osuus vastanneista

	Miehet	Naiset	Palkans. Yrittäjä	Kaikki	
Vapaa-ajan lisääntyminen	38	44	44	32	41
Henkinen rasitus vähentynyt	23	19	22	19	21
Aikaa harrastuksille	22	19	21	18	20
Ruumiillinen rasitus vähentynyt ja/tai terveydentila kohentunut	7	13	12	6	10
Taloudelliset muutokset	7	6	5	11	7
Tarpeettomuuden tms. negatiiviset tuntemukset	5	4	5	3	5

Henkisen rasituksen väheneminen (kiireen ja stressin väheneminen, aikaa palautua työstä yms.) mainitsi joka viides vastaaja osa-aikaeläkkeelle siirtymisen jälkeisenä muutoksena. Miehet mainitsivat tämän seikan naisia useammin ja palkansaajat hieman yrittäjiä useammin. Ruumiillisen rasituksen vähenemisestä raportoivat naiset kaksi kertaa useammin kuin miehet, mikä on ymmärrettävää koska naiset myös kokevat työnsä miehiä useammin ruumiillisesti raskaaksi.

Negatiivisista muutoksista (tuntee olonsa tarpeettomaksi, ei ole mitään hyödyllistä tekemistä) kertoi vain pieni osa, viisi prosenttia vastaajista. Tosin osa taloudellisista muutoksista on ollut negatiivisia, pettymyksiä eläkkeen pienuuteen yms.

Yhteenveto

Suomalaiset ikääntyneet työntekijät ovat varsin halukkaita siirtymään kokoaikaiselle eläkkeelle ennen vanhuuseläkeikää. Kansainvälisessä tarkastelussa ei kuitenkaan ole havaittavissa mitään erityisen suurta poikkeamaa Suomen kohdalla muihin OECD maihin verrattuna (ks. Gould ja Takala 1997).

Vähittäinen eläkkeelle siirtyminen ei ole kiinnostanut suomalaisia ikääntyneitä työntekijöitä, vaikka mahdollisuus osa-aikaeläkkeeseen on ollut olemassa jo kymmenen vuotta. Tosin tämän jakson aikana taloudellinen lama on muuttanut työmarkkinoiden kuvaa voimakkaasti. Ikääntyneillä työntekijöillä on perinteisesti ollut työmarkkinoilla kaksi toimintavaihtoehtoa: joko tehdä täysipäiväistä työtä tai sitten siirtyä kokoaikaiselle eläkkeelle. Nyt laman myötä monet joutuivat kolmannen vaihtoehdon eteen, huomattava osa ikääntyneistä työntekijöistä on joutunut työttömäksi. (ks. myös Gould 1994). Osa-aikainen työ ei tunnu kuitenkaan olevan realistinen vaihtoehto ikääntyneille työntekijöille, ei edes jonkinlaisena välivaiheena kokoaikaiselle eläkkeelle.

Niillä aloilla, joissa osa-aikatyöhön on tottumusta, on myös eniten osa-aikaeläkeläisiä: joka neljäs osa-aikaeläkeläinen toimi kaupan alalla. Yrittäjistä moni toimi erilaisten palvelujen tuottajina, joissa työaikojen joustot lienevät helpostikin toteutettavissa. Kuitenkin myös teollisuudessa on kyetty osa-aikatyötä järjestämään, joka viides osa-aikaeläkeläinen työskenteli teollisuudessa.

Ne jotka ovat valinneet osa-aikaeläkkeen ja onnistuneet sen itselleen järjestämään, olivat varsin tyytyväisiä ratkaisuunsa. Kerätyn kyselyaineiston valossa kokemukset osa-aikaeläkkeestä ovat pääosin myönteisiä, vaikeuksia osa-aikatyön järjestämisessä ja työn ja eläkkeen yhteensovittamisessa oli ollut harvoilla osa-aikaeläkeläisillä. Tosin tässä tutkimuksessa ei kyetä arvioimaan sitä, miten paljon on sellaisia, jotka eivät ole kyenneet itselleen osa-aikatyötä ja osa-aikaeläkettä järjestämään ja missä heillä ovat olleet suurimmat esteet osa-aikaeläkkeelle hakeutumisessa.

Tässä aineistossa mukana olevat osa-aikaeläkeläiset kertoivat, että työnantajat ja työntekijät ovat melko kitkattomasti kyenneet sopimaan osa-aikatyön ehdoista, työnantajat ovat jopa osalle antaneet virikkeen osa-aikaeläkkeelle hakeutumiseen. Myös työajoista sopiminen on ollut melko helppoa, vaikka työtä saatetaan tehdä hyvinkin joustavien työaikojen mukaan.

Osa-aikaeläkeläiset pitävät itseään ennen kaikkea työssä käyvinä eivät eläkeläisinä, eläkeläisen roolin ovat omaksuneet huonokuntoisimmat osa-aikaeläkeläiset. Eläkeläisyys on useimmille vasta tuleva rooli, mistä kertoo osaltaan se, että tärkeimpänä eläkkeelle siirtymisen syynä pidettiin sitä, että osa-aikaeläke on pehmeä lasku eläkkeelle.

Osa-aikaeläkeläiset ovat myöskin varsin terveitä ja työkykyisiä, heillä on yhtä hyvä terveydentila kuin samanikäisillä kokopäivätyössä käyvillä, kun taas samanikäisten eläkeläisten terveydentila on selvästi huonompi. Myöskään taloudellisessa toimeentulossa ei monellakaan ollut valittamista, suurin osa tuli toimeen vähintäänkin kohtalaisesti. Suurimmat muutokset osa-aikaeläkkeelle siirtymisen jälkeen olivat kuitenkin tapahtuneet taloudellisessa toimeentulossa.

Kirjallisuus

- Ammattiluokitus (1987) . Tilastokeskus. Käsikirjoja Nro 14. Helsinki.
- Gould Raija (1994): Työelämä takanapäin? Tutkimus ikääntyneiden työntekijöiden työssä pysymisestä vuosina 1990-1993. Eläketurvakeskus. Tutkimuksia 1994:3. Helsinki.
- Gould Raija ja Mervi Takala (1997): Eläketurvakeskuksen varhaiseläketutkimus. Selvitys tutkimuksen nykyisestä vaiheesta. Eläketurvakeskus. Monisteita 21.
- Gould Raija, Mervi Takala ja Bo Lundqvist (1991): Työ vai eläke. Yksilöllisellä varhaiseläkkeellä olevien ja työssä käyvien vertailu. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 1991:1. Jyväskylä.
- Delsen Lei ja Geneviève Reday-Mulvey (toim.)(1996a): Gradual retirement in the OECD countries. Macro and micro issues and policies. Dartmouth. Aldershot.
- Delsen Lei ja Geneviève Reday-Mulvey (1996b): Macro issues and policies. Teoksessa Delsen Lei ja Geneviève Reday-Mulvey (toim.), ss.3-12.
- Eläkeikäkomitean osamietintö II (1981). KM 1981:33. Helsinki.
- Julkunen Raija ja Jouko Nätti (1995): Muuttuvat työajat ja työsuhteet. Työpoliittinen tutkimus 104. Työvoimaministeriö. Helsinki.
- Ikääntyvät työelämässä (1996). Ikääntyvien työllistämisedellytysten parantamista selvittäneen komitean mietintö. KM 1996:14. Helsinki.
- OECD (1995): The transition from work to retirement. Social Policy Studies No. 16. Paris.
- Santamäki-Vuori Tuire (1990): Osa-aikaeläke Suomessa ja muissa pohjoismaissa. Työväen taloudellinen tutkimuslaitos. Tutkimuksia 29. Helsinki.
- Sihto Matti (1996): Ikääntyvät työhön, työttömiksi vai eläkkeille. Työpoliittinen Aikakauskirja 39:(4):3-15.
- Työeläkejärjestelmän tilastollinen vuosikirja 1994 (1995). Osa I. Yksityisen sektorin eläkkeet. Eläketurvakeskus. Helsinki.
- Työllisyys, työttömyys ja työolot (1993). Työvoiman vuosihaastattelu, syksy 1991. Tilastokeskus. Työmarkkinat 1993:2. Helsinki .
- Wadensjö Eskil (1996): Gradual retirement in Sweden. Teoksessa Delsen Lei ja Geneviève Reday-Mulvey (toim.) ss. 25-44.
- Voipio, Iikka B. (toim.)(1993.): Tietopaketti työvoimasta, työllisyydestä, työttömyydestä sekä osa-aikatyöstä. Työhallinnon julkaisu Nro 18. Työministeriö. Helsinki

00065 ELÄKETURVAKESKUS
Puh. 09 - 1511 Faksi 09 - 151 2496

00065 PENSIONSSKYDDSCENTRALEN
Tfn (09) 15 11 Fax (09) 151 2496

FIN - 00065 ELÄKETURVAKESKUS
Finland
Tel. +358 - 9 - 1511, Fax +358 -9 - 151 2496

Eläketurvakeskus on Suomen työeläkejärjestelmän lakisääteinen keskuslaitos. Sen tutkimustoiminta koostuu pääasiassa sosiaaliturvaan ja eläkejärjestelmiin liittyvistä aiheista. Tutkimuksissa pyritään monipuolisesti ottamaan huomioon sosiaalipoliittiset, sosiologiset ja taloudelliset näkökulmat.

Pensionsskyddscentralen är lagstadgat centralorgan för arbetspensionssystemet i Finland. Forskningsverksamheten koncentrerar sig i huvudsak på den sociala tryggheten och på de olika pensionsystemen. Målet för forskningsprojekten är att mångsidigt belysa aspekter inom socialpolitik, sociologi och ekonomi.

The Central Pension Security Institute is the statutory central body of the Finnish employment pension scheme. Its research activities mainly cover the fields of social security and pension schemes. The studies aim to paint a comprehensive picture of the sociopolitical, sociological and financial aspects involved.

ISSN 1238 - 4984